

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK DUYARLILIKLARI İLE SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ARASINDAKİ İLİŞKİ

THE RELATIONSHIP OF CYBERBULLYING SENSIBILITY WITH CYBERBULLYING AND CYBER VICTIMIZATION AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Özlem AKARSU ¹

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Yöntem: Tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte olan araştırmanın örneklemini; İstanbul'daki bir hemşirelik fakültesinde öğrenim gören 753 öğrenci oluşturmuştur. Veriler 'Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği', 'Siber Zorbalık Ölçeği', 'Siber Mağduriyet Ölçeği' ve bilgi formu kullanılarak toplanmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları ile siber zorbalık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Siber zorbalık ile siber mağduriyet düzeyleri arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulundu ($p<0.05$).

Sonuç: Siber zorbalık duyarlılığını ve farkındalığını artırmaya yönelik programlar planlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, siber mağduriyet, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, üniversite öğrencileri.

ABSTRACT

Objective: The aim of this study is to investigate the relationship of cyberbullying sensibility with cyberbullying and cyber victimization levels among university students.

Method: This study was conducted with 753 students studying at the nursing faculty of a university in Istanbul. The data were collected using the 'Cyberbullying Sensibility Scale', 'Cyberbullying Scale', 'Cyber Victimization Scale' and an information form.

Results: A significant negative correlation was found between the cyberbullying sensibility and cyberbullying levels of the students. A significant positive correlation was also found between cyberbullying and cyber victimization levels ($p<0.05$).

Conclusion: Programs to increase cyberbullying sensibility and awareness should be planned.

Keywords: Cyberbullying, cyber victimization, cyberbullying sensibility, university students.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Özlem AKARSU, Öğr. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

E-mail: ozlem.akarsu@medeniyet.edu.tr

Bu makaleye atıf yapmak için / Cite this article: Akarsu O. (2022). Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık duyarlılıkları ile siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişki. *Gevher Nesibe Journal of Medical & Health Sciences*, 7(19), 10-22. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6973990>

GİRİŞ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri alanında oldukça hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri arasında gelişen teknoloji yaygın olarak kullanılmakta ve gençlerin yeni teknolojileri günlük hayatına kolay bir şekilde adapte ettikleri görülmektedir (Rodop ve ark.,2022; Sun ve ark., 2020). ‘Digital 2022’ raporuna göre günümüzde dünya nüfusunun %62’ si (4,95 milyar insan) internet kullanıcısı, %53’ ü (4,62 milyar insan) sosyal medya kullanıcısıdır. Türkiye’ ye bakıldığında nüfusun %82’ si (69,95 milyon) internet kullanıcısı, %80’i (68,9 milyon insan) sosyal medya kullanıcısıdır (We Are Social, 2022). ‘Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’ sonucuna bakıldığında da ülkemizde internet kullanım oranı önceki yıllara göre önemli düzeyde bir artış göstermiştir ve 2021 yılında bu oran %82 olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

İnternet kullanımının hızla artması gençler arasında bazı problemleri davranışların da artmasına neden olmuştur. Bu problemleri davranışlardan biri olan siber zorbalık ve mağduriyet üniversite öğrencileri arasında olumsuz ve yıkıcı sonuçlara yol açmıştır (Akarsu ve ark., 2022; Craig ve ark., 2020; Koşar Şahin ve ark., 2021; Küçükkaya ve ark., 2019; Rodop ve ark., 2022; Taştekin ve İnfal Kesim, 2021; Sun ve ark., 2020). Siber zorbalık bir birey ya da grup tarafından zarar vermek amacıyla elektronik posta, cep telefonu, web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak tekrarlayıcı bir şekilde, kasten ve düşmanca yapılan davranışların tümü olarak tanımlanmıştır (Arıca ve ark.,2012; Tanrıku ve ark., 2013). Siber mağduriyet bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun zarar verici davranışlara maruz kalmasıdır (Arıca ve ark., 2013). Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak zorbalık yapanlara ise siber zorba, siber zorbaların davranışlarından zarar görenlere siber mağdur denilmektedir (Watts ve ark., 2017).

Siber zorbalığın gençlerin fiziksel, duygusal, psikolojik, akademik gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği pek çok çalışmada bildirilmiştir (Akca Bastürk ve Sayımer, 2017; Watts ve ark., 2017). Siber zorbalığa maruz kalan gençlerde üzüntü, korku, öfke, çaresizlik, endişe, kaygı, depresyon, yalnızlık, antisosyal kişilik özellikleri, düşük benlik saygısı, uykusuzluk vb. sorunların sıklıkla yaşandığı ifade edilmiştir (Kim ve ark., 2020; Martínez-Monteagudo ve ark., 2020; Rodop ve ark., 2022). Bu duyguların bir sonucu olarak okula devamsızlık, okulu değiştirmek, okulu bırakmak, akademik başarısızlık gibi eğitim ile problemler oluşabilmektedir (Khine ve ark., 2020; Rodop ve ark., 2022; Schenk ve ark., 2013). Yapılan araştırmalarda siber mağdurların intikam almak için yeni siber zorba faileri olmaları ve bir kısır döngü yaratmalarının da muhtemel olduğu ifade edilmiştir (Sun ve ark., 2020; Whittaker ve Kowalski, 2015).

Siber zorbalık eylemlerini ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için alınabilecek başlıca önlem, bilgi ve iletişim teknolojilerinin bilinçli kullanılması anlamına gelen siber zorbalığa karşı duyarlı olmaktır (Rodop ve ark., 2022, Kılınc ve Gündüz, 2017). Siber zorbalık duyarlılığı cep telefonu, internet gibi siber araçları kullanırken zorbalığa maruz kalmaya neden olabilecek davranışlardan uzak durma, bu risklerin varlığından haberdar olma ve önlem alma davranışları olarak tanımlanmıştır (Tanrıku ve ark., 2013). Dolayısıyla siber zorbalık ile etkin bir şekilde mücadele etmede ve sanal ortamlardaki güvenliğin sağlanmasında gençlerin zorbalığa karşı duyarlılıklarının artırılması çok önemlidir (Doğan ve ark., 2016; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Kozan ve Bulut Özek, 2019). Siber zorbalık ve mağduriyeti azaltmak için yapılan girişimsel araştırmalardan oluşan bir meta-analizin sonuçlarına göre; bu girişimler ile siber zorbalık yapma oranlarının yaklaşık %10-15, siber mağdur olmanın ise %14 oranında azaltılabildiği belirtilmiştir (Gaffney ve ark., 2019).

Sağlık profesyonellerinin çocukları, gençleri siber zorbalığın ve siber mağduriyetin yol açtığı olumsuz etkilerden koruması ve farkındalığı arttıracak eğitimler düzenlemesi önem taşımaktadır (Meral ve Çağlar, 2021; Sezer Efe ve ark., 2021). Bu nedenle bu problemlerin erken dönemde tespit edilmesi, önleme çalışmalarının planlanması ve baş etme yöntemlerinin geliştirilmesi için çok daha fazla çalışma yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma hemşirelik fakültesi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla planlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde araştırma soruları;

- Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılık puanları ile siber zorbalık ve mağduriyet puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Siber zorbalık duyarlılıkları, siber zorbalık ve mağduriyet puanları bazı değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılık göstermekte midir?

MATERYAL VE METOT

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul'daki bir devlet üniversitenin 2016-2017 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde 1, 2, 3, 4. sınıfa kayıtlı hemşirelik fakültesi öğrencileri oluşturmuştur (N=1288). Örneklem seçimine gidilmeksizin araştırmada evrenin tamamına ulaşılması amaçlanmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü 753 öğrenci ise örnekleme oluşturmuştur. Yapılan G-Power güç analizi sonrası 0.05 hata payı ve %95 güven aralığında örneklem sayısı en az n=319 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç örnekleme büyüklüğünün bu çalışma için yeterli olduğunu göstermiştir.

Dahil edilme ve dışlanma kriterleri

Araştırmaya hemşirelik fakültesinde eğitim alan, fiziksel/ruhsal bir engeli bulunmayan, çalışmaya katılmaya gönüllü tüm öğrenciler dahil edilmiştir. Araştırma dahil edilme kriterlerini karşılamayanlar ve eksik dolduranlar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Verilerden 7 tanesi eksik doldurulduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır.

Veri Toplama

Araştırmaya başlamadan önce Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik kurul izni (05/04/2017 tarih ve 18 sayılı) ve fakülteden kurum izni alınmıştır. Verilerin toplanması sırasında öğrencilere araştırma hakkında açıklama yapılarak, yazılı onamları alınmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından dersin öğretim elemanına gerekli bilgi verilerek, izin verilen ders süresinin bitiminde veri toplama araçları ile sınıf içerisinde yüz yüze görüşülerek yaklaşık 20 dakikada toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler "Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği", "Siber Zorbalık Ölçeği", "Siber Mağduriyet Ölçeği" ve bilgi formu kullanılarak toplanmıştır.

Bilgi Formu: Bu form öğrencilere ilişkin sosyo-demografik özellikler ve internet kullanımına ilişkin bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış 14 sorudan oluşmaktadır.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği (SZDÖ): Tanrıku, Kınay ve Arıçak tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir. Ölçek, 13 maddeden oluşmakta olup üçlü skala üzerinden yanıtlanmaktadır. "Evet" 3 puan, "Bazen" 2 puan, "Hayır" 1 puan olarak değerlendirilmektedir. Puanların yüksek olması siber zorbalığa ilişkin duyarlılığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Tanrıku ve ark., 2013). Bu çalışmada Cronbach Alfa değeri 0.83 olarak bulunmuştur.

Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ): Arıçak, Kınay ve Tanrıku tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 24 maddeden oluşmakta olup dördümlü skala üzerinden yanıtlanmaktadır. "Hiçbir Zaman" 1 puan, "Her Zaman" yanıtı ise 4 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96'dır. Puanların yükselmesi siber zorbalığın arttığını göstermektedir (Arıçak ve ark., 2012). Bu çalışmada Cronbach Alfa değeri 0.93 olarak bulunmuştur.

Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ): Arıçak, Kınay ve Tanrıku tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 24 maddeden oluşmakta olup ikili skala üzerinden yanıtlanmaktadır. "Hayır" 1 puan, "Evet" yanıtı ise 2 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 48 olmaktadır. Puanların yükselmesi siber mağduriyetin arttığını göstermektedir (Arıçak ve ark., 2012). Bu çalışmada Cronbach Alfa değeri 0.89 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için SPSS 21.0 programı kullanılmıştır. Kolmogrov-Smirnov testi ile değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistiksel yöntemler için ortalama, standart sapma, yüzdelik kullanılmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişkiyi göstermek için Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır. Niceliksel verilerin değerlendirilmesinde, iki grup karşılaştırmasında Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmasında Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın çıkması durumunda, farkın hangi gruptan kaynaklandığını

belirlemek amacıyla Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması $20,32 (\pm 1,47)$ yıl olup %80,6' sı kadındır. Öğrencilerin %52,9' unun ebeveynleri ile yaşadığı, %75'inin kişisel bilgisayarı, %99,3'ünün akıllı telefonu olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri (n=753)

Özellikler	
Yaş ($\bar{X} \pm SS$) (Min-Max)	20,32 \pm 1,47 (17-24)
	% (n)
Cinsiyet	
Kadın	80,6 (607)
Erkek	19,4 (146)
Yaşadığı yer	
Ailesiyle	52,9 (398)
Öğrenci yurdunda	35,6 (268)
Arkadaşlarıyla evde	11,5 (87)
Ekonomik durum	
Gelir gideri karşılamıyor	17,0 (128)
Gelir gidere eşit	71,2 (536)
Gelir giderden fazla	11,8 (89)
Anne eğitim düzeyi	
Okuryazar değil	10,4 (78)
Okuryazar	10,1 (76)
İlköğretim	57,5 (433)
Lise	16,6 (125)
Üniversite	5,3 (40)
Yüksek lisans/doktora	0,1 (1)
Baba eğitim düzeyi	
Okuryazar değil	2,0 (15)
Okuryazar	5,4 (41)
İlköğretim	53,8 (405)
Lise	26,0 (196)
Üniversite	12,6 (95)
Yüksek lisans/doktora	0,1 (1)
Şahsi bilgisayar sahibi	
Evet	75,0 (565)
Hayır	25,0 (188)
Akıllı telefon sahibi	
Evet	99,3 (748)
Hayır	0,7 (5)

Max: maximum; Min: minimum; SS: standard sapma; \bar{X} : ortalama

Öğrencilerin interneti günde ortalama $4,33 \pm 2,81$ saat kullandığı, %80,5' i internet kullanımının alışkanlık haline geldiğini, sadece %23,2' si interneti daha az kullanmak için bir girişimde bulunduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin %65,1' i internet ortamında kendini orta, %21,1' i çok özgür hissettiklerini, %60,7' si internet ortamına gerçek kimliğinden farklı bir kimlikle katıldıklarını belirtmiştir. Öğrencilere interneti kullanmadaki birinci amaçları sorulduğunda sırasıyla; Instagram' a girmek (%35,7), müzik dinlemek/film izlemek (17,8), chat yapmak (%15,7), ders çalışmak/ilgili konuda araştırma yapmak (%8,8), video izlemek (%6,9), Facebook' a girmek (%5,4), oyun oynamak (%3,9), Twitter' a girmek (%2,7), e-posta hesabına girmek (%1,2), bankacılık işlemleri (%1,1), alışveriş yapmak (%0,9) olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin İnternet Kullanımına İlişkin Özellikleri (n=753)

Özellikler	% (n)
Günlük internet kullanımı (saat) (Min-Max)	4,33±2.81 (1-18)
İnternet kullanımının alışkanlık haline geldiğini düşünme	
Evet	80,5 (606)
Hayır	19,5 (147)
İnterneti daha az kullanmak için herhangi bir girişimde bulunma durumu (n=606)	
Evet	23,2 (139)
Hayır	76,8 (467)
İnternette kendini özgür hissetme düzeyi	
Hiç	2,1 (16)
Az	11,7 (88)
Orta	65,1 (490)
Çok	21,1 (159)
İnternete farklı kimliklerle katılma	
Evet	60,7 (457)
Hayır	39,3 (296)
İnterneti kullanmanın 1. amacı	
Instagram' a girmek	35,7 (269)
Müzik dinlemek/film izlemek	17,8 (134)
Chat yapmak	15,7 (118)
Ders çalışmak/ilgili konuda araştırma yapmak	8,8 (36)
Video izlemek	6,9 (52)
Facebook' a girmek	5,4 (41)
Oyun oynamak	3,9 (29)
Twitter' a girmek	2,7 (20)
E-posta hesabına girmek	1,2 (9)
Bankacılık işlemleri	1,1 (8)
Alışveriş yapmak	0,9 (7)

Max: maximum; Min: minimum; SS: standard sapma; \bar{x} : ortalama

Çalışmada öğrencilerin siber zorbalık (SZÖ), siber mağduriyet (SMÖ), siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeklerinden (SZDÖ) aldıkları toplam puan ortalamaları sırasıyla 26,67 (±6,63), 27,69 (±4,74), 33,80 (±4,49) olarak bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeği, Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği Puan Ortalamaları

Ölçekler	Min-Max	$\bar{x} \pm SS$
Siber Zorbalık Ölçeği	24-96	26,67±6,63
Siber Mağduriyet Ölçeği	24-48	27,69±4,74
Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği	13-39	33,80±4,49

Max: maximum; Min: minimum; SS: standard sapma; \bar{x} : ortalama

Öğrencilerin SZÖ ile SMÖ ölçeği toplam puan ortalamaları arasında orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=0,57$, $p<0,01$). Öğrencilerin SZÖ ile SZDÖ toplam puan ortalamaları arasında düşük düzeyde, negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-0,107$, $p=0,003$). SMÖ ile SZDÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$), (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Mağduriyet, Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçek Puan Ortalamaları Arasındaki İlişki

Ölçekler	Siber Mağduriyet	Siber Zorbalık Duyarlılığı
Siber Zorbalık	r 0,577	-0,107
	p <0,01	0,003
Siber Mağduriyet	r	0,033
	p 1	0,372

r: Spearman korelasyon analizi

Öğrencilerin bazı demografik ve internet kullanımına ilişkin özellikleri ile siber zorbalık ölçeği puanları arasındaki farklılık incelendiğinde; katılımcıların cinsiyetleri, yaşadıkları yer, internet ortamında gerçek kimliğini gizleme, internette kendini özgür hissetme düzeyi, interneti günlük kullanım süresi ile SZÖ puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Erkek öğrencilerin kızlara göre, arkadaşlarıyla evde kalan öğrencilerin ailesiyle yaşayan ve yurttan kalanlara göre, internet ortamında gerçek kimliğinden farklı bir kimlik kullananların kullanmayanlara göre, internet ortamında kendini çok özgür hissedenlerin hiç ve orta düzeyde hissedenlere göre siber zorbalık ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamaları daha yüksektir. Günlük internet kullanım süresi arttıkça siber zorbalık düzeyi artmıştır. Anne ve babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir seviyesi, internet kullanımının alışkanlık haline geldiğini düşünme ile SZÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 5).

Öğrencilerin bazı demografik ve internet kullanımına ilişkin özellikleri ile siber mağduriyet ölçeği puanları arasındaki farklılık incelendiğinde; katılımcıların yaşadıkları yer, internet kullanımının alışkanlık haline geldiğini düşünme, internet ortamında gerçek kimliğini gizleme, internette kendini özgür hissetme düzeyi ve günlük internet kullanım süresi ile SMÖ puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Arkadaşlarıyla evde kalan öğrencilerin ailesiyle yaşayan ve yurttan kalanlara göre, internet kullanımının alışkanlık haline geldiğini düşünen öğrencilerin düşünmeyenlere göre, internet ortamında gerçek kimliğinden farklı bir kimlik kullananların kullanmayanlara göre, internet ortamında kendini çok özgür hissedenlerin hiç ve orta düzeyde özgür hissedenlere göre siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamaları daha yüksektir. Günlük internet kullanım süresi arttıkça siber mağduriyet düzeyi artmıştır. Öğrencinin cinsiyeti, anne ve babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir seviyesi ile SMÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. (Tablo 5).

Öğrencilerin bazı demografik ve internet kullanımına ilişkin özellikleri ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği puanları arasındaki farklılık incelendiğinde; katılımcıların cinsiyeti ve yaşadıkları yer ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Kadın öğrencilerin erkeklere göre, ailesiyle yaşayan öğrencilerin yurttan ve arkadaşlarıyla evde kalanlara göre SZDÖ toplam puan ortalamaları daha yüksektir. Öğrencinin anne ve babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir seviyesi, internet kullanımının alışkanlık haline geldiğini düşünme, internet ortamında kimliğini gizleme/başka biri gibi tanıtma durumu, internette kendini özgür hissetme düzeyi, interneti günlük kullanım süresi ile SZDÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Öğrencilerin Demografik ve İnternet Kullanımına İlişkin Bazı Özellikleri ile Siber Zorbalık ve Mağduriyet, Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçek Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Özellikler		Siber Zorbalık		Siber Mağduriyet		Siber Zorbalık Duyarlılığı	
		X±SS	Test p	X±SS	Test p	X±SS	Test p
Cinsiyet	Kadın	25,99±5,22	U=	27,43±4,35	U= 40201,0	34,04±4,24	U= 38993,0
	Erkek	29,50±10,20	36949,0 p< 0,01	28,77±5,98	p= 0,077	32,79±5,30	p= 0,024
Yaşadığı yer	Ailesiyle ^a	26,24±5,82	KW=	27,21±4,36	KW= 9,892	34,17±4,40	KW=7,656
	Öğrenci yurdu ^b	26,69±6,49	8,290	27,91±4,77	p= 0,007	33,48±4,53	p= 0,022
	Arkadaşlarıyla ev ^c	28,58±9,63	p= 0,016 Post-hoc test* a< b, c	29,24±35,85	Post-hoc test* c > a, b	33,08±4,65	
Ekonomik durum	Gelir gideri	27,24±7,51	KW=	27,25±4,36	KW= 1,453	33,04±5,10	KW= 3,073
	karşılıyor	26,60±6,58	0,805	27,74±4,73	p= 0,484	33,98±4,33	p= 0,215
	Gelir gidere eşit Gelir giderden fazla	26,28±5,50	p= 0,669	28,04±5,29		33,82±4,44	
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar değil	28,56±10,24	KW=	27,26±4,07	KW= 1,752	33,10±4,73	KW= 3,094
	Okuryazar	27,26±7,56	3,037	28,44±6,29	p= 0,882	33,53±4,98	p= 0,685
	İlköğretim	25,80±4,39	p= 0,694	27,49±4,31		33,99±4,29	
	Lise	27,52±8,23		27,81±5,04		33,84±4,71	
	Üniversite	28,75±8,89		28,97±5,79		33,52±4,54	
	Yüksek lisans/doktora	24,00±0		25,00±0		33,0±0	
Baba eğitim düzeyi	Okuryazar değil	28,13±11,16	KW=	26,33±4,01	KW= 8,704	35,13±4,29	KW= 7,324
	Okuryazar	27,00±7,37	7,970	27,58±6,73	p= 0,121	33,29±4,86	p= 0,198
	İlköğretim	26,69±7,11	p= 0,158	27,81±4,78		33,48±4,71	
	Lise	26,42±5,68		27,47±4,27		34,39±4,05	
	Üniversite	26,77±5,05		27,91±4,60		33,95±4,15	
	Yüksek lisans/doktora	24,00±0		25,0±0		33,0±0	
İnternetin alışkanlık olması	Evet	26,67±6,38	U=	27,77±4,46	U= 36050,0	33,93±4,41	U= 41054,500
	Hayır	26,66±7,61	43497,5 p= 0,620	27,38±5,74	p< 0,01	33,28±4,79	p= 0,139

İnternette kimliğini gizleme	Evet	27,49±7,39	U= 86365,0 p< 0,01	28,22±4,84	U= 81927,500 p< 0,01	33,93±4,41	U= 70696,500 p= 0,292
	Hayır	25,41±4,99		26,87±4,45		33,60±4,60	
İnternette kendini özgür hissetme düzeyi	Hiç ^a	25,06±3,47	KW= 8,733 p= 0,033 Post-hoc test* d > a, c	26,06±3,31	KW= 15,068 p= 0,002 Post-hoc test* d > a, c	34,43±3,46	KW= 0,116 p= 0,990
	Az ^b	27,32±7,99		28,31±6,10		33,70±4,92	
	Orta ^c	26,38±6,19		27,29±4,22		33,88±4,24	
	Çok ^d	27,35±7,28		28,75±5,30		33,55±5,06	
Günlük internet kullanma süresi		r= 0,110 p= 0,003		r= 0,130 p< 0,01		r= 0,036 p= 0,327	

\bar{X} : ortalama; SS: standart sapma; U: Mann Whitney U testi; KW: Kruskal Wallis testi; r: Spearman korelasyon analizi * Bonferroni Düzeltmeli Mann Whitney U Testi

TARTIŞMA

Bilgi ve iletişim teknolojilerine ulaşımın kolaylaşması, internet kullanımının hızla artması ile birlikte üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık ve mağduriyet önemli bir soruna haline gelmiştir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişki ve etkileyen sosyodemografik faktörler incelenmiştir.

Çalışmamızda siber zorbalık ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği toplam puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyi azalmıştır. Üniversitelerde siber zorbalığı önlemek için duyarlılığın önemli bir etkiye sahip olması, öğrencilerin zorbalığa karşı duyarlılıklarının artırılmasına ihtiyaç olduğunun önemli bir göstergesidir (Doğan ve ark., 2016; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Koşar Şahin ve ark., 2021; Kozan ve Bulut Özek, 2019). Hemşirelik öğrencileriyle yapılan bir çalışmada video destekli siber zorbalık farkındalık eğitiminin öğrencilerin siber zorbalığa yönelik tutumunu azaltmada etkili olduğu saptanmıştır (Küçükkaya ve ark., 2019). Doane ve ark.'nın (2016) çalışmasında video destekli siber zorbalık eğitim programının etkinliği değerlendirilmiş, programın hemen sonrasında ve bir aylık sürenin sonunda siber zorbalık davranışlarında ve mağduriyetinde anlamlı düzeyde azalmanın olduğu, siber zorbalıkla ilgili bilgi düzeyinde önemli bir artış olduğu bulunmuştur (Doane ve ark., 2016). Bu bulgular ışığında siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı ve farkındalığı arttırmak için üniversitelerde öğrencilerin bu konuya dikkati çekilmeli, siber zorbalık ve ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlara yönelik seminerler düzenlenmelidir. Özellikle sağlık profesyoneli olacak hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına bağlı riskli davranışların farkında olmaları, siber zorbalık ile ilişkili semptomlar açısından bilgi sahibi olmaları önemlidir. Çünkü çocukların ve gençlerin sağlığını tehdit etmeye başlayan bu riskler, ailelere ve öğretmenlere yeni roller ve sorumluluklar yüklediği gibi hemşirelere de yeni sorumluluklar yüklemektedir. Siber zorbalık ve mağduriyet ile ilgili olarak çocukların, gençlerin ve ebeveynlerin farkındalığını artıracak eğitimlerin düzenlenmesinde, riskli bireylerin tespit edilmesinde hemşireler aktif rol alarak sağlığın korunması ve geliştirilmesine katkı sağlayabilirler.

Bu çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, literatürdeki pek çok çalışma ile benzerlik göstermektedir (Akarsu ve ark., 2022; Çimke ve Cerit, 2021; Küçükkaya ve ark., 2019; Souza ve ark., 2018; Whittaker ve Kowalski, 2015). Küçükkaya ve ark. (2019) hemşirelik öğrencileriyle yaptığı çalışmada siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptamıştır (Küçükkaya ve ark., 2019). Rodop ve ark. (2022) ile Souza ve ark.'nın (2018) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmalarda, öğrencilerin siber zorbalık davranışları arttıkça siber mağduriyetinin arttığını göstermiştir (Rodop ve ark., 2022; Souza ve ark., 2018). Siber mağdur olan bireyler, zorbalık yapan bireylerden intikam almak için zorbalık yapabilmektedirler. Bu bağlamda siber mağdur olmanın ve siber zorbalık davranışının birbirini tetikleyen durumlar olduğu anlaşılmaktadır (Rodop ve ark., 2022, Sun ve ark., 2020). Yapılan çalışmalarda siber zorbalık yapan bireylerin empati yapma düzeylerinin düşük, öfke ve anksiyete düzeylerinin yüksek olduğu bildirilmiştir (Sun ve ark., 2020, Lee ve Shin, 2017). Siber zorbalığa maruz kalan bireylerde ise öfke, yalnızlık, kaygı, depresyon gibi olumsuz duygular ortaya çıkmaktadır (Arıca ve Ozbay, 2016; Martínez-Monteagudo ve ark., 2020). Buna bağlı olarak siber zorbalık yapan ya da siber mağdur olan hemşirelik öğrencilerinin, klinik ortamda kişilerarası ilişkilerinde problemler yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmalar empati becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılmasını (Schultze ve ark., 2016), öfke kontrol becerisi kazandırmaya yönelik psiko-eğitim programların düzenlenmesini önermektedir (Peker ve Iskender, 2015).

Çalışmamızda erkek öğrencilerin kızlara göre siber zorbalık davranışları daha yüksek, siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları daha düşük bulunmuştur. Taştekin Ouyaba ve İnfal Kesim (2021) sağlık bilimleri fakültesinde okuyan öğrencilerle yaptığı çalışmada kız öğrencilerin siber zorbalığı önlemeye ve engellemeye yönelik duyarlılık düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu bulmuştur (Taştekin Ouyaba ve İnfal Kesim, 2021). Çalışma bulgumuz literatürdeki pek çok çalışma ile tutarlılık göstermektedir (Elçi ve Seçkin, 2016; Gaffney ve ark., 2019; Kılınç ve Gündüz, 2017; Nartgun ve ark., 2016). Akarsu ve ark. (2022) ile Çimke ve Cerit (2021) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmalarda erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını bulunmuştur (Akarsu ve ark., 2022; Çimke ve Cerit, 2021). Literatürde ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında benzer şekilde erkeklerin kadınlardan daha çok siber zorba davranışlarının olduğu saptanmıştır (Akarsu ve ark., 2022; Akcan ve Ozturk, 2017; Küçükkaya ve ark., 2019; Pekşen Süslü ve Oktay, 2018; Simsek ve ark., 2019). Bu sonucu

etkileyen faktörlerin başında ülkemizdeki kültürel yapının etkili olduğu, toplumsal cinsiyet rollerinin geldiği, zorbalık davranışlarının erkekliği vurguladığı algısının olduğu belirtilmiştir (Akcan ve Ozturk, 2017; Akca Bastürk ve Sayımer, 2017).

Çalışmamızda ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilerin yurttan ve arkadaşlarıyla evde kalanlara göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları daha yüksek, siber mağduriyet ve zorbalık düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Literatürde çalışmamızın sonuçlarını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Akarsu ve ark., 2022; Çimke ve Cerit, 2021; Laftman ve ark., 2019). Çimke ve Cerit (2021) ve Akarsu ve ark. (2022) ailesi ile birlikte yaşamayan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının daha fazla olduğunu bulmuştur (Akarsu ve ark., 2022; Çimke ve Cerit, 2021). Yüksek düzeyde ebeveyn izlemesi algılayan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının ve siber mağdur olma durumlarının daha az olduğu belirlenmiştir (Akca Bastürk ve Sayımer, 2017). Literatürde aile desteği ve güçlü aile bağlarıyla siber zorbalık arasında negatif ilişki olduğu, aile desteği az olan bireylerin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Bayraktar ve ark., 2015; Yiğit ve ark., 2018).

Araştırmamızda gençlerin günde ortalama dört buçuk saat internet kullandıkları ve internet kullanma süresi arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir. İnternet kullanımının alışkanlık haline geldiğini düşünen öğrencilerin düşünmeyenlere göre siber mağduriyet düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Literatürde çalışmamızın bu bulgusuna benzer şekilde çok sayıda çalışmada, internette harcanan süre arttıkça siber zorbalık ve mağduriyet oranlarının da arttığı gösterilmiştir (Akarsu ve ark. 2022; Arafa ve Senosy, 2017; Lee ve Shin, 2017; Musharraf ve ark., 2019; Nartgun ve ark., 2016; Uludasdemir ve Kucuk, 2019; Ünver ve Koç, 2017). Balakrishnan (2015) çalışmasında internette geçirilen süre artışının zorbalık eğilimini artırmasıyla birlikte siber mağdur olma durumunu da arttırdığını ifade etmiştir (Balakrishnan, 2015). Bu çalışma bulguları interneti yoğun olarak kullanan üniversite öğrencilerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin güvenli, bilinçli kullanılması anlamına gelen siber zorbalığa ilişkin duyarlılık geliştirmesinin önemini ortaya çıkarmıştır.

Çalışmamızda internet ortamına gerçek kimliğinden farklı bir kimlikle katılan öğrencilerin gerçek kimliği ile katılanlara göre siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. İnternet ortamında kendini çok özgür hissedenden öğrencilerin hiç ve orta düzeyde hissedene göre siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Erbiçer (2020) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada kimliğini gizleyen öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerini, kimliğini gizlemeyenlere göre daha yüksek bulmuştur (Erbiçer, 2020). Akarsu ve ark. (2022) sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerle yaptığı çalışmada internet ortamına siber kimlikle katılan öğrencilerin gerçek kimliği ile katılanlara göre siber zorbalık düzeylerini daha yüksek olduğunu ve öğrencilerin siber kimlik kullanma sıklığının arttıkça hem siber zorbalık hem siber mağduriyet düzeylerinin arttığını bulmuştur (Akarsu ve ark., 2022). Sahte ya da gizli kimlik kullanılması siber zorbalığı kolaylaştırmaktadır. Bireyler yüz yüze iletişimde ya da gerçek kimlikleriyle söyleyemeyecekleri şeyleri internet ortamında sahte/siber kimliklerini kullanarak söylemektedirler (Ozturk ve Calıcı, 2018; Peker ve Iskender, 2015). Çalışma sonuçlarımız öğrencilerin interneti profesyonel ve etik kullanması açısından gerçek kimliklerin kullanılmasının önemini ortaya koymaktadır. Üniversite eğitiminde siber zorbalık, internette geçirilen zaman miktarı ve etik konular tartışılmalıdır. Siber zorbalığın önlenmesi için sahte kimlik kullanımı ile ilgili öğrencilerin farkındalık kazanmalarının ve sosyal medya hesaplarında çeşitli önlemlerin alınmasının gerektiği düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyi azalmıştır. Bu anlamda siber zorbalığı önlemek için atılacak önemli girişimlerden bir tanesi, siber zorbalık duyarlılığını artırmaya yönelik çalışmaların yapılmasıdır. Bu çalışmaların öğrenci ile üniversitede farklı alanlardaki akademisyenlerin iş birliği içerisinde yürütülmesiyle siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın artırılmasına katkı sağlanabilir.

Bu çalışmanın bir sonucu olarak siber zorbalık yapan ve siber mağduriyetten kaynaklı ruhsal sorunlar yaşayan öğrenciler için psikoeğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi önemlidir. Bu sonuçlar ışığında siber zorbalık ve mağduriyet açısından riskli öğrencilerin belirlenmesi, farkındalık ve duyarlılığı arttıracak programların düzenlenmesi önerilir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde özellikle çocukluk döneminde siber zorbalık ile ilgili farkındalığın ve duyarlılığın artmasının gelecek dönemde olası bir siber zorbalık mağduriyetlerinin

önüne geçebileceği ya da siber zorbalık içeren davranışları engelleyebileceği düşünülmektedir. Özellikle okulda, pediatri kliniklerinde ve aile sağlığı merkezlerinde çalışan hemşirelerin siber zorbalığa ilişkin duyarlı ve farkında olmaları ve bu konuya dikkatlerinin çekilmeleri gerekmektedir. Çocukların, gençlerin ve ebeveynlerin farkındalığını artıracak eğitimlerin düzenlenmesinde ve riskli bireylerin tespit edilmesinde hemşireler aktif rol almalıdır. Konu ile ilgili girişimsel ve kanıt temelli daha çok çalışmanın yapılmasına ve konunun sağlık boyutunun özellikle hemşirelik uygulamaları yönünden değerlendirilebileceği deneysel tasarımlı çalışmalara gereksinim vardır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada, herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkıları

Plan, tasarım: Ö.A.; **Materyal, metot ve veri toplama:** Ö.A. **Analiz ve yorum:** Ö.A.; **Yazım ve eleştirel değerlendirme:** Ö.A.

KAYNAKLAR

- Akarsu, Ö., İnan Budak, M., Okanlı, A. (2022). The relationship of childhood trauma with cyberbullying and cyber victimization among university students. Arch Psychiatr Nurs, <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2022.06.004>
- Akca Bastürk, E., Sayımer, İ. (2017). Cyberbullying, it's tyeps and related factors: An evaluation through the existing studies. Online Academic Journal of Information Technology, 8(30): 1-19.
- Akcan, G., Oztürk, E. (2017). The investigation of predictors of cyberbullying and cyber victimization in university students. Forensic Research & Criminology International Journal, 4(5): 146-149.
- Arafa, A., Senosy, S. (2017). Pattern and correlates of cyberbullying victimization among Egyptian university students in Beni-Suef, Egypt. J Egypt Public Health Assoc, 92(2): 107-115.
- Arıcak, O.T., Kınay, H., Tanrikulu, T. (2012). Initial psychometric findings of Cyber Bullying Scale. Journal of Hasan Ali Yücel Faculty of Education, 9(1): 101-114.
- Arıcak, O.T., Tanrikulu, T., Kınay, H. (2012). Initial psychometric findings of Cyber Victimization Scale. Mediterranean Journal of Educational Research, 11: 1-6.
- Arıcak, O.T., Ozbay, A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. Comput Hum Behav, 55: 278-285.
- Bayraktar, F., Machackova, H., Dedkova, L., Cerna, A., Sevcikova, A. (2015). Cyberbullying: the discriminant factors among cyberbullies, cybervictims, and cyberbully-victims in a czech adolescent sample. J Interpers Violence, 30(18): 3192-3216.
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying among young adults in Malaysia: The roles of gender, age and internet frequency. Comput Hum Behav., 46: 149-157.
- Craig, W., Boniel-Nissim, M, King, N., Walsh, S.D., Boer, M., Donnelly, P., Harel-Fisch, Y., ...Pickett, W. (2020). Social media use and cyber-bullying: A cross-national analysis of young people in 42 countries. J Adolesc Health, 66(6): 100-108.
- Çimke, S., Cerit, E. (2021). Social media addiction, cyberbullying and cyber victimization of university students. Arch Psychiatr Nurs, 35: 499-503.
- Doane, A.N., Kelley, M.L., Pearson, M.R. (2016). Reducing cyberbullying: A theory of reasoned action-based video prevention program for college students. Aggress Behav, 42(2): 136-146.
- Doğan, E., Çaka, C., Şahin, Y.L. (2016). Çevrimiçi sosyal ağ oyunu oynayan bireylerin siber zorbalığa duyarlılık düzeyleri ile facebook kullanım amaçları üzerine bir çalışma. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 12(3): 501-520.
- Elçi, A., Seçkin, Z. (2016). Cyberbullying awareness for mitigating consequences in higher education. J Interpers Violence, 34(5): 946-960.
- Erbıçer, E.S. (2020). Siber zorbalık ve siber mağduriyetin sosyal uyuma ve bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 49: 190-222.
- Gaffney, H., Farrington, D.P., Espelage, D.L., Ttofi, M.M. (2019). Are cyberbullying intervention and prevention programs effective? A systematic and meta-analytical review. Aggress Violent Behav, 45: 134-153.
- Gezgin, D.M., Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2(2): 93-104.
- Khine, A.T., Saw, Y.M., Htut, Z.Y., Thet Khaing, C., Zaw Soe, H., Swe K., Thike, T., ...Hamajima, N. (2020). Assessing risk factors and impact of cyberbullying victimization among university students in Myanmar: A crosssectional study. PLoS One, 15(1): e0227051.
- Kılınç, İ., Gündüz, Ş. (2017). Lise öğrencilerinin siber duyarlılık, internet bağımlılığı ve insani değerlerinin

- incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2): 261-283.
- Kim, J., Walsh, E., Pike, K., Thompson, E.A. (2020). Cyberbullying and victimization and youth suicide risk: The buffering effects of school connectedness. *J Sch Nurs*, 36(4): 251-257.
- Koşar Şahin, C., Doğan, E., Deniz Akan, D., Dedeli Caydam, O. (2021). Hemşirelik öğrencilerine siber zorbalığa yönelik uygulanan görsel eğitim, siber zorbalık eğilimini etkiler mi? *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 542-556.
- Kozan, M., Bulut Özek, M. (2019). BÖTE bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1): 107-120.
- Küçükkaya, B., Kahyaoğlu Süt, H., Aslan, F. (2019). Hemşirelik öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyet ile sosyal ağ kullanım amaçları arasındaki ilişki. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 6(1): 31-53.
- Laftman, S.B., Modin, B., Ostberg, V. (2013). Cyberbullying and subjective health: A Large-scale study of students in Stockholm, Sweden. *Child Youth Serv Rev*, 35: 112-119.
- Lee, C., Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Comput Hum Behav*, 68: 352-358.
- Martínez-Monteagudo, M.C., Delgado, B., Diaz-Herrero, A., Garcia-Fernandez, J.M. (2020). Relationship between suicidal thinking, anxiety, depression and stress in university students who are victims of cyberbullying. *Psychiatry Res*, 286: 112856.
- Meral, B., Çağlar, S. (2021). Siber zorbalık: Çocuklarda zorbalığın yeni dönemi ve hemşirelik yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(3): 261-267.
- Musharraf, S., Bauman, S., Anis-ul-Haque, M., Malik, J.A. (2019). General and ICT self efficacy in different participants roles in cyberbullying/victimization among Pakistani University students. *Front Psychol*, 10: 1098.
- Nartgun, Ş.S., Uylas, S.D., Yerlikaya, S. (2016). Analyzing the relationship between cyberbullying sensibility and cyber victimization levels of high school students. *Int J Educ Res Rev*, 1(2): 1-8.
- Ozturk, E., Calıcı, C. (2018). Identity, "Cyber Dissociation" and Cyber Alter' in modern society: A theoretical and clinical approach. *Türkiye Klinikleri Psychology-Special Topics*, 39-47.
- Peker, A., Iskender, M. (2015). Investigation of effect of human values-oriented psycho-training program on cyber bullying. *Atatürk University Journal of Social Sciences Institute*, 19(1): 11-22.
- Pekşen Süslü, D., Oktay, A. (2018). Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetle ilişkili bazı değişkenlerin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(4): 1877-1894.
- Rodop, Ş., Yıldırım, S., Dikmen Yıldız, P., Görtunca Hanif, A. (2022). Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık: başa çıkma stratejileri, değer yönelimleri ve akademik başarılarıyla ilişkileri. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 10(26): 97-111.
- Sezer Efe, Y., Erdem, E., Vural, B. (2021). Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve internet bağımlılığı. *Bağımlılık Dergisi*, 22(4): 465-473.
- Schenk, A.M., Fremouw, W.J., Keelan, C.M. (2013). Characteristics of college cyberbullies. *Comput Hum Behav*, 29: 2320-2327.
- Schultze, M., Zagorscak, P., Wölfer, R., Scheithauer, H. (2016). Feeling cybervictims' pain-The effect of empathy training on cyberbullying. *Aggress Behav*, 42(2): 147-156.
- Simsek, N., Sahin, D., Evli, M. (2019). Internet addiction, cyberbullying, and victimization relationship in adolescents. *J Addict Nurs*, 30(3): 201-210.
- Souza, S.B., Veiga Simão, A.M., Ferreira, A.I., Costa Ferreira, P. (2018). University students' perceptions of campus climate, cyberbullying and cultural issues: implications for theory and practice. *Stud High Educ*, 43(11): 2072-2087.
- Sun, X., Chen, L., Wang, Y., Li, Y. (2020). The link between childhood psychological maltreatment and cyberbullying perpetration attitudes among undergraduates: Testing the risk and protective factors. *PLoS One*, 15(9): e0236792.
- Taştekin Ouyaba, A., İnfal Kesim, S. (2021). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık konusunda bakış açılarını etkileyen faktörler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(2): 257-264.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H., Arıca, O.T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1): 38-47.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) (1 Şubat 2022' de ulaşıldı).
- Uludasdemir, D., Kucuk, S. (2019). Cyber bullying experiences of adolescents and parental awareness: Turkish example. *J Pediatr Nurs*, 44: e84-e90.
- Ünver, H., Koç, Z. (2017). Siber zorbalık ile problemlerli internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2): 117-140.

- Watts, L.K., Wagner, J., Velasquez, B., Behrens, P.I. (2017). Cyberbullying in higher education: A literature review. *Comput Hum Behav*, 69: 268–274.
- Whittaker, E., Kowalski, R.M. (2015). Cyberbullying via social media. *J Sch Violence*, 14(1): 11–29.
- Yigit, M.F., Keskin, S., Yurdugul, H. (2018). Investigating the relationship between cyberbullying and perceived family support in middle-school students in relation to gender, frequency of internet use, and grade. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5: 249–284.